

Кубах, Т. Г. Рейдерство в Україні проблеми та напрямки протидії /
Т. Г. Кубах, Л. А. Могиліна Проблеми системного підходу в економіці
зб. наук. праць . – К., 2011. –Вип. 37.– 192 с.

The article contains a study of theoretical foundations of raider process and assessment of the measure of this spread in Ukraine. The possible opposing to corporate raiders is propounded at the national level and at enterprise level.

Keywords: raider process, Ukraine, opposing, foreign experience, methods of protection

Постановка проблеми. Проблема рейдерства в нашій країні з'явилась майже одночасно з набуттям Україною незалежності і існує до теперішнього часу. Більше того, масштаби цього явища суттєво зросли, а методи та схеми вдосконалились, що значно ускладнює процес протидії рейдерству. Окрім того, недосконалість українського законодавства, а також корупція, дають можливість рейдерам знаходити нові методи та схеми захоплення, залишаючись, при цьому, непокараними.

Звичайно, кожне явище має як негативні, так і позитивні сторони. Рейдерів можна розглядати як «санітарів ринку», які очищують його від неконкурентоздатних компаній. Однак явище рейдерства сприяє виникненню великої кількості соціально-економічних проблем держави, таких як зниження рівня ВВП, зростання безробіття в державі, зменшення привабливості інвестиційного клімату держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема рейдерства досліджувалась багатьма вітчизняними та іноземними науковцями, серед яких Д. Андреев [1], Т. Бабич [2], Я. Гавриляк [3], Г. Глинська [10], І. Головань [4], А. Сфименко [6], В. Житомирський [7], І. Тивончук [10] та ін. Незважаючи на це, масштаби рейдерства в Україні в наукових публікаціях залишаються неокресленими і потребують подальшого дослідження. Крім того, в більшості випадків українські вчені пропонують звернутися до зарубіжного досвіду, не враховуючи законодавчі та інші об'єктивні обмеження, які існують в нашій державі.

Формулювання цілі статті. Метою дослідження є висвітлення сутності рейдерства як економічної категорії, дослідження масштабів поширення його в Україні та розробка напрямків протидії.

Виклад основного матеріалу. В країнах з ринковою економікою однією із форм конкуренції є агресивна та напівзаконна діяльність суб'єктів підприємництва – так зване «рейдерство». Рейдерство в різноманітних формах можна спостерігати в різні часи і майже в усіх країнах з ринковою економікою.

Зародилося дане явище у Великобританії, коли військові кораблі виконували бойові завдання із захоплення торгових кораблів інших держав. Рейдерство в сучасному розумінні з'явилося у США в 60-70-х роках ХХ століття. Найпершим рейдером, за оцінками експертів, був Джон Рокфеллер, який ще наприкінці ХІХ століття використовував різні способи скупки акцій своїх конкурентів для зміцнення і процвітання власного бізнесу.

УДК: 658.168

Т.Г. Кубах, Л.А. Могиліна

РЕЙДЕРСТВО В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМКИ ПРОТИДІЇ

Стаття містить дослідження теоретичних основ рейдерства та оцінку масштабів його поширення в Україні. Запропоновано можливі шляхи протидії рейдерству як на загальнодержавному рівні, так і на рівні підприємства.

Ключові слова: рейдерство, Україна, протидія, зарубіжний досвід, методи захисту.

Статья содержит исследование теоретических основ рейдерства и оценку масштабов его распространения в Украине. Предложены возможные пути противодействия рейдерству как на общегосударственном уровне, так и на уровне предприятия.

Ключевые слова: рейдерство, Украина, противодействие, зарубежный опыт, методы защиты.

Історію українського рейдерства умовно можна поділити на два періоди. Перший - від початку 90-х років до 2000 року - підприємства захоплюються відверто кримінальним шляхом, часто із застосуванням фізичного насильства. Другий період - з 2000 року і до сьогодні - характеризується напівзаконним захопленням підприємств, більш легальними методами боротьби та активним протистоянням рейдерству.

На даний момент в українському законодавстві відсутні як визначення рейдерства, так і відповідальність за здійснення рейдерських атак. Саме тому в більшості випадків дії рейдерів не караються або караються лише частково. Немає однозначного трактування цього поняття і в наукових колах (табл. 1).

В Україні під рейдерством розуміють досить широкий спектр дій: від корпоративного шантажу та звичайного поглинання підприємства до його силового захоплення. Необхідно зазначити, що корпоративний шантаж (грінмейл), застосований міноритарієм для більш вигідного продажу своїх акцій, який в Україні теж відносять до рейдерства, в США ним взагалі не вважається і відрізняється від нього по суті, оскільки метою грінмейла не є встановлення контролю над підприємстві. Проаналізувавши різні точки зору щодо трактування поняття «рейдерство», можна зробити висновок, що в більшості випадків під рейдерством розуміють або комплекс різнопланових дій як законного, так і незаконного характеру (табл. 1). Але жодне з наведених визначень, на нашу думку, не розкриває повністю сутності досліджуваного поняття.

Так, Я. Гавриляко робить акцент на методах рейдерських захоплень, «розмиваючи» його сутність. Дослідник В. Житомирський під рейдерством розуміє як професійну діяльність, спрямовану на отримання контролю над підприємством-ціллю, так і грінмейл, метою якого є лише матеріальна вигода. На нашу думку, під рейдерством необхідно розуміти лише ту діяльність, метою якої є встановлення контролю над підприємством.

Недоліком визначень Д. Андрєєва та І. Диби є те, що рейдерство трактується як цілком злочинна діяльність, оскільки методи рейдерів можуть бути як незаконними, так і законними.

На злочинному підґрунті рейдерства акцентує увагу і науковець А. Єфименко, який навіть визначив поняття «рейдерства по-українськи», що являє собою «вилучення майна на формально законних підставах, в основі виникнення яких лежить злочин, зловживання правом, прогалини в законі або системні недоліки функціонування державних інститутів (судової та правоохоронної систем, системи реєстрації юридичних осіб тощо) [6].

В той же час дослідник І. Головань вважає, що «термін «рейдерство» у жодному разі не можна вважати науковим і тим більше - юридичною дефініцією» [4]. На нашу думку, твердження І. Голованя є частково вірним, оскільки доки дане поняття не буде визначене законодавчо, доти воно не

зможє стати юридичним терміном. Нироте проблема існує, а тому необхідним є її якнайшвидше вирішення, яке потребує, насамперед, чіткого розуміння, а отже, визначення поняття, в тому числі і шляхом внесення змін до законодавства. На нашу думку, під рейдерством необхідно розуміти професійну діяльність, яка здійснюється як законними, так і незаконними методами, що має на меті заволодіння активами підприємства-цілі та встановлення на ньому контролю.

Таблиця 1. - Систематизація підходів до трактування поняття «рейдерство»

Підхід	Автор	Трактування
Рейдерство як комплекс різнопланових дій як законного, так і незаконного характеру	Я. Гавриляко [3]	Рейдерство – це комплексні різнопланові дії, до складу яких можуть входити заходи встановлення корпоративного контролю над підприємством, силовий вплив (насильство, примус, відкрите захоплення майна та майнових комплексів), фальсифікація актів державної влади, в тому числі судових рішень, а також подальше їх застосування, протиправна чи безпідставна зміна менеджменту, зміна статутних документів підприємства, внесення змін до реєстру акціонерів та інші дії, спрямовані на набуття певною особою прав на майно або контроль над суб'єктом господарювання (без згоди власника або особи, яка повноважна здійснювати контроль над суб'єктом господарювання, що відбувається в процесі створеного конфлікту відповідно до певного сценарію (стратегічного плану), який має правове обґрунтування та мотивацію (дійсні чи уявні) та реалізується з додержанням (або імітацією додержання) встановлених законом процедур
	В. Житомирський [7]	Рейдерством є не що інше, як професійна діяльність по управлінню корпоративними конфліктами з метою отримання можливості розпоряджатися компанією, включаючи її бізнес-активи, потенціал і т.д., або з метою отримання від компанії матеріальної вигоди на незаконних підставах без встановлення контролю
Рейдерство як незаконна діяльність	Д. Андрєєв [1]	Рейдерське захоплення акціонерних товариств завжди поєднується із протиправною (вчиненою з порушенням вимог законодавства про цінні папери) діяльністю професійних учасників ринку цінних паперів, які обслуговують, облічують цінні папери певного емітента, та/або посадових осіб акціонерного товариства
	І. Діба [5]	Під рейдерством слід розуміти незаконне поглинання чи захоплення одного суб'єкта господарювання або його власності іншим із застосуванням корупції та насильства

Слід зазначити, що в наукових публікаціях виділяють наступні види рейдерства:

- біле рейдерство – рейдер діє виключно по закону, використовуючи дірки в законодавстві, організовує скупку акцій чи боргів підприємства, намагається тимчасово погіршити його економічне і фінансове становище, зменшити його акції, шукає «вузькі місця» в статуті і т. д.;

- сіре рейдерство – балансування на межі законності, яка, як правило, переходиться (використання фальсифікованих документів, подвійного реєстру, незаконних зборів акціонерів, залучення корумпованих суддів);

- чорне рейдерство – це незаконне та протиправне вилучення власності (підкуп, шантаж, силовий вхід на підприємство, підробка реєстру акціонерів і т. д.).

Сьогодні українські методи рейдерських атак значно відрізняються від зарубіжних. В розвинутих країнах рейдерство пройшло вже певні етапи свого розвитку і стало цілком легальним бізнесом, коли скуповуються великі пакети акцій без публічного звернення до акціонерів. В Україні ж рейдери віддають перевагу не купівлі підприємств, а їх силовому захопленню, часто з використанням насильства та кримінальних методів.

В своїй діяльності українські рейдери в основному застосовують наступні методи:

- використання міноритарного пакету і неправосудних судових рішень, які визначають, що деякий акціонер взагалі не є акціонером, не може приймати участі в зборах акціонерів і т. д. – для розмивання контрольного пакету;

- купівля боргів підприємства та його штучне банкрутство (або початок процедури санації);

- скупка міноритарних пакетів акцій з метою створення контрольного пакету;

- маніпуляції з реєстрами акціонерів.

Найбільш широко застосовуваною схемою рейдерського захоплення з використанням міноритарного пакету є наступна:

1. Блокування судом участі в загальних зборах акціонерів власника пакету 50%+1 акція (і більше).

2. Прийняття на загальних зборах рішення про заміну менеджменту.

3. Прийняття рішення про додаткову емісію, що розмиває контрольний пакет.

На жаль, статистика рейдерських атак в Україні не ведеться. Це знову ж таки обумовлено тим, що термін «рейдерство» не є правовою дефініцією.

За оцінками експертів сьогодні в Україні діє від 35 до 50 професійних рейдерських груп. Під рейдерські атаки загалом в Україні

уже потрапили 3,7 тисячі суб'єктів господарювання [2]. Результативність таких атак складає більш ніж 90% [8]. Середній рівень окупності рейдерських захоплень становить 200-300% [10]. Доходи рейдерів можуть варіюватися від 5-10 млн. доларів до 100-500 млн. доларів, залежно від цілей захоплення: отримання прибутків при подальшому функціонуванні підприємства чи його перепродаж. Активи більшості захоплених підприємств (60-70%) розпродаються [9]. Річний обсяг рейдерського перерозподілу власності сягає в середньому від 2 до 3 млрд. доларів США [2].

Можна навести такий неповний список найбільших українських підприємств, які протягом останніх років зазнали рейдерських атак: ВАТ «Броварський завод будівельних конструкцій», ВАТ «Агрофірма «Провесін»», АТВТ промислово-торговельна фірма «Сувенір», ВАТ «Столичний», ЗАТ «Допсок», ЗАТ «ДЗЗУ ІЕЗ ім. С.О. Патона» та ін. [10].

За результатами експертного опитування «Центру дослідження корпоративних відносин» в Україні виділяють наступних найбільших рейдерів: бізнес-групу «Приват», групи «Фінанси та кредит» та «Альфа-груп» [10]. Отже, проблема рейдерства в Україні є актуальною і потребує негайного вирішення. Причому, боротися з нею треба як на рівні підприємства, так і на рівні держави.

Серед основних методів захисту від рейдерських захоплень на рівні підприємства можна виділити превентивні методи та активні (застосовувані після того, як спроба захоплення відбулась).

Структурно-логічна схема протидії рейдерським захопленням на рівні підприємства зображена на рис. 1. Зміст даної структурно-логічної схеми полягає в тому, що превентивні методи захисту підприємства від рейдерського захоплення мають застосовуватися завжди, тим більше, коли існують передумови виникнення загрози його захоплення та коли відчувається недружелюбна увага до підприємства зі сторони. У випадку ігнорування потенційної загрози захоплення підприємства ризик останнього збільшується та може трапитися реальна рейдерська атака. В цьому випадку необхідно звертати увагу на активні методи захисту.

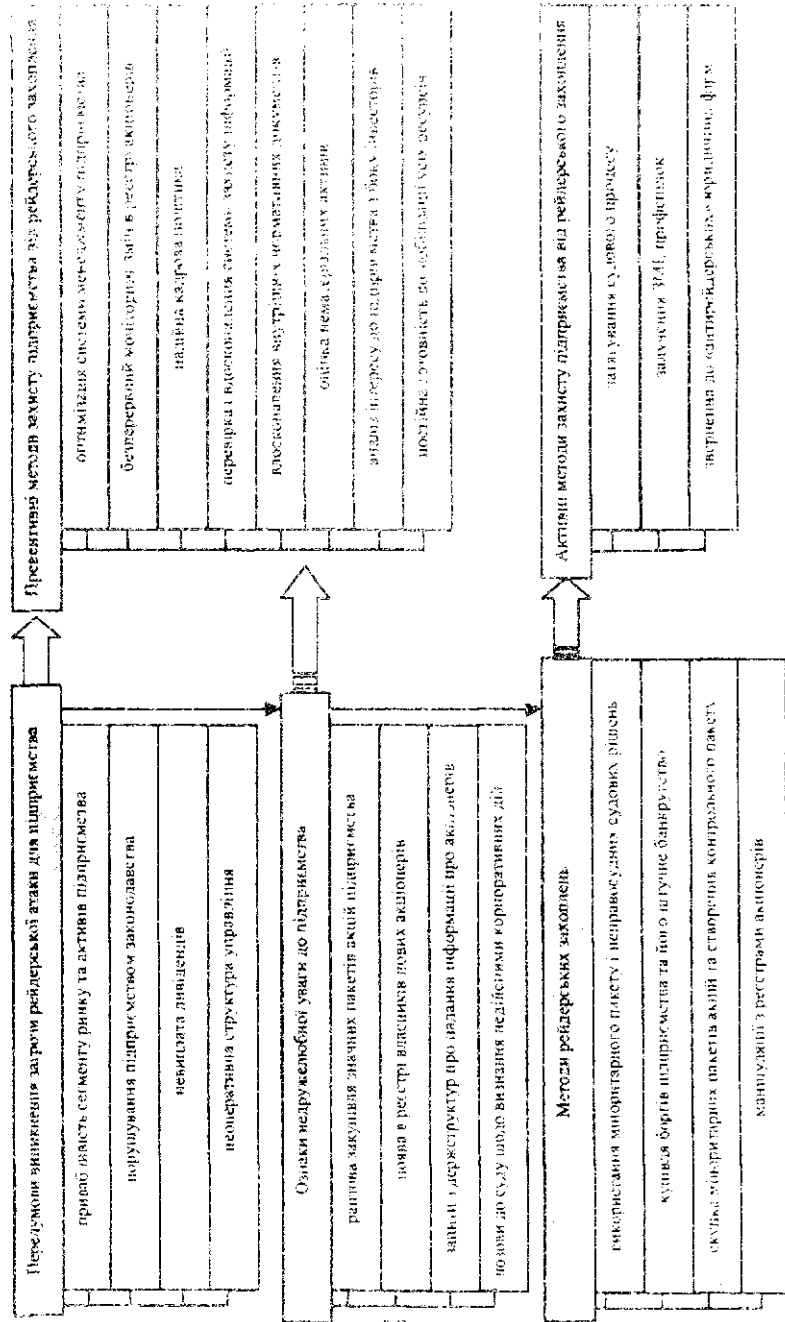
Серед превентивних методів захисту західних компаній від поглинання виділяють такі заходи:

1. Внесення змін до статуту підприємства:

- а) ділення ради директорів на декілька частин. Кожного року обирається лише одна частина;

- б) умова надбільшості – встановлення високого відсоткового бар'єру акцій, необхідних для схвалення поглинання (заввичай, понад 80 %);

- в) умова справедливої ціни – покупець акцій платить справедливую ринкову ціну, незалежно від групи акціонерів. Справедлива ціна може бути виражена у вигляді коефіцієнта ціна/прибуток компанії.

2. "Отруйна пігулка" - це цінні папери, що випускаються підприємством, щоб зменшити свою привабливість в очах ворожого покупця.

а) "внутрішня отруйна пігулка" - додаткова емісія акцій, яка дає можливість усім акціонерам компанії, крім поглинача, купувати додаткові акції за зниженими цінами;

б) "зовнішня отруйна пігулка" - дає право акціонерам купити акції покупця у випадку небажаного об'єднання підприємств за зниженою ціною. Їх недоліком є те, що вони ефективні тільки тоді, коли покупець придбає 100% компанії-цілі.

3. "Золоті парашути" - це спеціальні контракти, які укладаються з вищим керівництвом компанії та забезпечують їм компенсації у разі їх добровільного або вимушеного звільнення.

4. Емісія акцій з більш високим правом голосу.

5. Зміна місця реєстрації підприємства - враховуючи різниці в законодавствах окремих регіонів, обирається те місце реєстрації, де можна простіше внести протизахоплювальні поправки до статуту і забезпечити собі максимальний судовий захист. Проте вітчизняні підприємства через законодавчі обмеження та низький рівень розвитку фондового ринку України в більшості випадків не мають можливості використовувати вищеперелічені методи захисту від рейдерства. Натомість вони можуть використовувати інші превентивні заходи, показані на рис. 1. Активні методи протидії рейдерським захопленням в вітчизняній та зарубіжній практиці є подібними. До них можна віднести «затягування» судового процесу (що призведе до додаткових витрат рейдерів та зниження їх інтересу до підприємства-цілі), залучення ЗМІ, профспілок (робиться акцент на загрозі масового звільнення персоналу після захоплення підприємства), звернення до юридичних фірм, профілем яких є протидія рейдерству. Проте в останньому випадку необхідно бути обережним та звертатися лише до надійних юридичних фірм. Проаналізувавши сучасний стан економіко-правового розвитку України можна визначити наступні напрями протидії рейдерству: реформація судової системи; прийняття та вдосконалення низки нормативно-правових актів; узагальнення судової практики щодо корпоративних спорів; посилення ефективності діяльності міжвідомчих органів з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств; створення механізму та інструментарію самозахисту підприємств від рейдерських атак; підвищення ефективності правоохоронної діяльності; створення загальнодоступного реєстру позовних заяв; посилення контролю за діями виконавчої служби та нотаріату. Якщо говорити про вдосконалення законодавства України в контексті протидії рейдерству, то необхідно зазначити, що прийняття Закону України «Про акціонерні товариства» посприяло значним зрушенням в боротьбі з рейдерством. Проте, як уже зазначалося раніше, в українському

законодавстві не визначені ні поняття рейдерства, ні відповідальність за вчинення рейдерських дій. В російському законодавстві також немає визначеного поняття рейдерства, але нещодавно був прийнятий Федеральний Закон «Про внесення змін в Кримінальний кодекс Російської Федерації і в статтю 151 Кримінально-Процесуального кодексу Російської Федерації», який з самого початку охрестили законом «Про рейдерство». В ньому прописана відповідальність за здійснення фальсифікації реєстру власників цінних паперів, рішень загальних зборів акціонерів та ін. Прийняття такого роду нормативно-правового акту в Україні відіграло б значну роль в захисті вітчизняних підприємств від рейдерських захоплень.

Висновки. Рейдерство набуває загрозливого характеру для української економіки та негативно впливає на інвестиційну привабливість і міжнародний імідж України. Погіршує ситуацію ще й відсутність в українському законодавстві як визначення даного поняття, так і відповідальності за вчинення рейдерських дій. З метою протидії рейдерським захопленням вітчизняних підприємств боротися з рейдерством необхідно як на рівні самих підприємств (із застосуванням не тільки активних, але й превентивних заходів), так і на рівні держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрєєв, Д. Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку: адміністративний ресурс протидії протиправним захопленням і поглинанням акціонерних товариств (рейдерству) в Україні [Текст] / Д. Андрєєв // Підприємництво, господарство і право. - 2007. - № 11. - С. 109-111.
2. Бабич, Т. Рейдерство в Україні - загроза національній безпеці [Електронний ресурс] / Т. Бабич. - Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2105/> - Назва з домашньої сторінки Інтернету.
3. Гавриляк, Я. Самозахист підприємств від рейдерства [Електронний ресурс] / Я. Гавриляк. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VDU_ekon/2010_1/vdu1-2010/346.pdf - Назва з домашньої сторінки Інтернету.
4. Головань, І. В. Рейдерство - модний термін чи зручна ширма? [Текст] / І. В. Головань // Вісник господарського судочинства. - 2008. - № 6. - С. 125-128.
5. Діба, І. Обличчя зла, або Як боротися з рейдерством? [Електронний ресурс] / І. Діба. - Режим доступу: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/313/%C4> - Назва з домашньої сторінки Інтернету.
6. Єфименко А., Рейдерство або ринок контролю [Текст] / А. Єфименко // Юридичний журнал. - 2008. - № 11. - С. 116-122.
7. Житомирский, В. С. Рейдерство: явление, причины, профилактика, защита [Электронный ресурс] / В. С. Житомирский. - Режим доступа: <http://www.gm-legal.com/material/book.pdf> - Загл. с экрана.
8. Мелень, В. В Україні сосчитали рейдеров [Электронный ресурс] / В. Мелень. - Режим доступа: <http://www.delfi.ua/news/daily/society/v-ukraine-soschitali-rejderov.d?id=1139002> - Загл. с экрана.
9. Про рейдерские атаки: Не готов к труду и обороне [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://forum.pro-street.us/showthread.php?p=142> - Загл. с экрана.
10. Тивончук, І. О. Особливості рейдерства в Україні [Електронний ресурс] / І. О. Тивончук, Г. Я. Ільницька. - Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Management/2008_624/22.pdf - Назва з домашньої сторінки Інтернету.

ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

В статті розглядаються основні механізми сучасної економіки країни, яка функціонує в умовах економічних перетворень досліджуючи головні елементи ринкових відносин та її напрями.

Ключові слова: сучасна економічна наука, механізми інноваційного, державне регулювання підприємництва, модернізація, інтеграційні процеси, бізнес.

В статье рассматриваются основные механизмы современной экономики, функционирующей в условиях экономических преобразований, исследуя главные элементы рыночных отношений и ее направления.

Ключевые слова: современная экономическая наука, механизмы ценообразования, государственное регулирование предпринимательства, модернизация, интеграционные процессы, бизнес.

The article considers the basic mechanisms of modern economy, operating under economic reforms, examining the main elements of the market and its trends

Keywords: modern economics, pricing mechanisms, government regulation of business, upgrading, integration processes, business

Постановка проблеми. Сучасна людська цивілізація нині зазнає радикальних політичних, економічних, соціальних, духовних та інформаційних змін, оскільки їй доводиться вирішувати комплекс невідомих раніше проблем, пов'язаних з виживанням, системною трансформацією і розвитком суспільства. Особливий характер новітніх глобальних трансформаційних процесів зумовлює потребу їх глибокого осмислення з метою оптимізації суспільного розвитку шляхом стратегічного моделювання та вдосконалення економічних знань в різних галузях країни. Сучасні фахівці різних галузей повинні усвідомлювати сучасну економіку, де аксіоматично усвідомлюють усі, але не всі дану істину реалізують у своїй подальшій практичній діяльності. Економічна наука – багатопланова, оскільки економічна діяльність суб'єктів господарювання дедалі більше окреслює потреби в інтересах людської особистості, де першочергового значення набуває політико-економічний аспект суспільного буття, товарно-грошових відносин, відповідні прогреси ринкових відносин і функціонування підприємств. З огляду на усі закономірності необхідно постійно аналізувати сутність соціально-орієнтованої ринкової економіки, а також логіку функціонування ринкових відносин в конкретних господарських системах в складності підприємницького господарювання в різні періоди для України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою економіки та її елементів і механізмів займалися вчені і практики різного профілю. Зокрема вагомий вклад внесли Д.М.Кейс, П.Хейне, А.Сміт, Д.Рикардо, А.Маршал, П.Самуельсон, К.Маркс.